

արիւնովը կըխառնուին : Տեսնելու բան է կըսեն ան միջոցին կէտին ցըցուցած կատաղութիւնը . ամէն մէկ անգամ որ պոչովը ջրին կըզարնէ՝ թնդանօթի ձայնին պէս արձագանգ կուտայ բոլոր ծովը : Բայց թրածուկը այսպիսի կռիւներու մէջ աւելի կըփնասուի քան թէ կըփնասէ . վասն զի որչափ ալ զօրաւոր ու երկայն ըլլայ իր դունչը՝ կէտին կաշին ու թանձր գիրուցը հազիւ թէ կըծակէ :

Երբեմն նաւերու հետ ալ կըկռուի թրածուկը, և դունչովը անոնց կողը կըծակէ . ինչպէս 1757ին հնդկաստան գնացող նաւերէն մէկուն տակը գըտնուեր է մէկ թրածուկ մը որ դունչը սաստիկ ներս զարկեր է նաւուն փայտին մէջ, ու սաստիկ զարնուածքէն՝ կամ թէ նորէն ետ քաշել չկրնալով՝ մեռեր է . հիմա ան թրածուկը՝ նաւուն ծակած կտորն ալ հետը, 1 ոնարայի բրիտանեան թանգարանին՝ մէջ պահուած է :

Թրածուկը սովորաբար Սիջերկրական ծովուն մէջ կըգտնուի, և աւելի Սիկիլիա ու Սարտենիա կղզիներուն քովերը . բայց ընդհանրապէս խիստ քիչ գտնուող ձկներէն մէկն է . անակ որ Սարտենիային քովերն ալ մէկ տարուան մէջ բոլոր ելած թրածուկը հազիւ թէ քսանէն աւելի կըլլայ . անոր համար ալ խիստ յարգի է, ու գրեթէ միշտ ընծայի տեղ կըտրուի մեծամեծներու կամ բարեկամներու, մանաւանդ պզտիկները որ շատ աւելի փափուկ ու համեղ կըլլան :

Ոմանք կըսեն թէ երկու տեսակ է թրածուկը . մէկը Լաւրոպայի, մէկալը հնդկաստանի . բայց Վիւվիէ անունով երեւելի բնախօսը երկուքն ալ մէկ տեսակ կըսեպէ : Երբ բնապատումը կըսէ թէ երբեմն աս թրածուկին մօտ մէջ տեսակ մը խեցեմորթ կըմտնէ, ու հոն կըբնակի . թրածուկը ասկէ այնպիսի կատաղու-

թեան մէջ կիյնայ որ ինչուան ինքզինքը ծովեզերքը կընետէ, ու հոն կըմնայ :

Վափուր՝:

ՎԱՓՈՒՐԸ ճերմակ, թափանցիկ, կարծր, թեթեւ ու փշրուն նիւթ մըն է, հոտը խիստ սաստիկ ու զօրաւոր, համն ալ տափալ ու քիչ մը լեղի, և մարդուս բերանը պաղութիւն մը կըձգէ : Բայց օգտակար նիւթը թէպէտ և շատ տեսակ բոյսերու մէջ կըգտնուի, բայց աւելի զուտն ու աղէկը տեսակ մը դափնիէ կելլէ, որ Չինու և Ղափոնի մէջ շատ կըգըտնուի¹ . նմանապէս Սումատրա ու Պորնէյ կղզիներուն մէջ տեսակ մը ծառէ կելլէ, որուն յատկութիւնները տնկաբանները դեռ աղէկ մը չեն որոշած . քափուրը աս ծառերուն փայտին ու կեղւին մէջտեղը կըգոյանայ, ու խէժի պէս դուրս չելլեր, հասլա մասնաւոր արհեստով մը կըհանուի . և ասանկ զուտ ելածը արեւելք աւելի յարգի է :

Ղափոնցիք քափուրը դափնիէն աս կերպով կըհանեն . նախ դափնիին փայտը մանր կըկտրտեն, ջրով մէկտեղ պղնձէ մեծ խալկիններու մէջ կըդնեն, ու կաւէ խուփով՝ կըգոցեն . աս խուփին ալ ներսի դին բըրինձի յարդէ՝ շինած չուանով հիւսած կըլլայ : Վանի որ կըսուի եփիլ՝ քափուրը ջրին քոլորչիքներուն հետ վեր կելլէ, ու յարդէ չուաններուն վըրայ կըկայծի կաթիլ կաթիլ՝ մոխրագոյն հատիկներ ձեւացած : Վործողութիւնը լմննալէն ետեւ խուփը կըբանան ու զտուած քափուրը կըհանեն կըժողվեն :

Վափուրը Չինաց ու Ղափոնի երկիրներէն գալէն ետքը, ատենով միայն

1 Անգլ. British museum.

1 Քեֆէրի :

2 Լատ. Laurus camphora.

3 Գափափ :

4 Փիլիպինս մանուկ :

Վ ենետիկ քաղաքին մէջ գիտէին նուրէն զտեւու արհեստը . բայց հիմա աս հնարքը մտած է նաեւ Հօլանտա, Լնգղիա, Պերլին ու Պաղղիա, և շատ կատարելագործուած է : Հիմակուան գործատուներուն մէջ քափուրը զտեւու կերպը աս է : Սէկ մաս չմարած կիրը 50 մաս քափուրի հետ որչափ որ կարելի է աղէկ մը կը խառնեն, ու ապակիէ բարակ ամանի մը մէջ կը դնեն . աս ամանին հաստութիւնը ամէն կողմէն ալ հաւասար պիտի ըլլայ : Ետքը տաք աւազի մէջ կը թաղեն, որ կամաց կամաց կը տաքնայ ու քափուրը կը հալի . բայց ամանին բոլորտիքը եղած աւազը մէջի նիւթին երեսէն բարձր պիտի ըլլայ : Ետանկով քափուրը իր առջի աղտոտութենէն աղէկ մը կը զրոտուի . սակայն աս գործողութեան ատեն շատ զգուշութիւններ ընելու է . մանաւանդ թէ ճիշդ չափը գիտնալու համար աղէկ փորձ ըլլալու է : Վափուրը գոլորշի դառնալու համար 204 աստիճանի ջերմութիւն կուզէ, բայց հասարակ օդի մէջ ինքիրմէ շոգի կը դառնայ . անոր համար է որ շատ անգամ՝ մէջը քափուր պահուած ամաններուն վերի կողմը բիւրեղացած՝ թափանցիկ քափուրներ կը գտնուին . և աս յատկութեանը համար քափուրն ալ ալքոոլի պէս կրնայ գործածուիլ կանթեղի մէջ վառելու առանց բոցի :

(Ժ) Է որ փլաթինէ խիստ բարակ թել մը կը րցընես ու կտոր մը քափուրի վրայ դնես, թելը կը տաքնայ, կը կարմրի կրակ կը կտրի, և ինչուան որ բոլոր քափուրը հատնի՝ անանկ կը մնայ : Ետքը ուրիշ բռնկած նիւթի քով դնես, մէկէն կը բռնկի ու կայրի կը հատնի : (Ի) Է որ քափուրին պզտի կտորուանքը ջրի մէջ ձգելու ըլլաս, կըսկըսին իրենք իրենց մէջ շարժիլ ու կտոր կտոր պտրտիլ ջրին երեսը : Ետանկ ալ երբոր քափուրէ մէկ պզտի գլան մը ուղղահայեաց դրքով դնելու ըլլաս ջրին

մէջ՝ անանկ որ գլանին մէկ կողմը միայն թրջի, ջուրը կը սկսի երթալ ու գալ . կամաց կամաց քափուրը կը մաշի ան կտորէն՝ ինչուան ուր որ ջուրը հասեր է, և քանի մը օրէն երկու կտոր կը բաժնուի . բայց նոյն ջրին երեսը կաթիլ մը ձէլ զնելուդ պէս՝ աս երեւոյթները բոլորովին կը դադրին : Վափուրը ջրին մէջ կը կտորտի, բայց չհալի . և սակայն իրեն սաստիկ հոտը կուտայ անոր . իսկ ալքոոլի մէջ քրեթէ չորս մասին իրենք կը հալի . աս հալած նիւթը անգոյն, թափանցիկ ու տտիպ կը ըլլայ, և ջրի մէջ կը լուծուի : Վափուրը ասանկ ալքոոլի մէջ հալելէն ետքը՝ մասունքը խիստ կը բարակնան . այնպէս որ 10,000 մաս ջրի մէջ 16 մաս քափուր լուծելով, քափուրի ջուրը ըսուածը կը շինեն՝ որ դեղի տեղ կը գործածուի : Իսկ 10 մաս քափուր 500 մաս ալքոոլի մէջ 22 աստիճան տաքութեամբ լուծուի նէ՝ քափուրի օդի՝ կը շինուի : Ո՛ր և իցէ իւղային նիւթերու մէջ ալ քափուրը կը հալի՝ բայց աղէկ տաքցընելով, և մարմնոյ ցաւած տեղերուն վրայ քսելու կը գործածուի : Երեւելի բժշկներ կըսեն թէ քափուրը շատ օգտակար է ջղաց թմրութեան ու յօդացաւի դէմ . նմանապէս զօրաւոր դեղ է մարմնոյն արտաշնչութիւնը շատցընելու, և ուրիշ շատ հիւանդութիւններու : Հոտին սաստկութեանը համար, լաթերու մէջ դրուի նէ՝ զանոնք ցեցէ՝ ազատ կը պահէ . սաստիկ դիւրավառ ըլլալուն համար արուեստական կրակներու՝ մէջ ալ շատ կը գործածուի : Երեսն թէ միջին դարու յանապիս Կոստանթնուպոլսէ կրակին մէկ նիւթն ալ անշուշտ աս քափուրը եղած է :

Բարակային թթուութեան ալ չափաւոր ջերմութեամբ քափուրը կրնայ լուծել . և աս լուծուած հեղուկը իւ-

1 Բեափիւրի բոցն :

2 Կիւլէ :

3 Ֆիւլէ :

ղային ըլլալուն պատճառաւ Գաբրիէլի
Իւլ կըսուէր ատենով. աս բաղադրու-
թենէն, այսինքն քափուրէն ու բորա-
կային թթուութենէն Գաբրիէլի Բիւռա-
կըշինուի :

Վափուր տուող դափնին գեղեցիկ
տեսքով ծառ մըն է, որ կերենայ թէ
Խալիլայի կողմերն ալ պիտի կարե-
նայ աճիլ, որովհետեւ Ղափոնի միջակ
տաքութիւն ունեցող տեղուանքն ալ
կըբուսնի : Տերեւներուն գոյնը փայ-
լուն կանաչ է, տակի կողմերնին գու-
նաթափ . ծաղիկ չբանար ինչուան որ
աղէկ բարձրութիւն մը չառնէ . իսկ
ծաղկին գոյնը ճերմակ է, և հոտը կէս
մը քափուրի՝ կէս մըն ալ մեխակի հո-
տին կընմանի : Վափուրը հին ատե-
նէ՝ ի վեր ծանօթ է արեւելեան ազ-
գերուն, բայց Եւրոպա մտցընողները
Լաբաբցիք եղան :

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ս. ԴԺԻՐԱՐԻՒՄ ԳԱՆՈՒՄԻՆ ԴԱՐՈՅԸ :

ՅՈՒՍԱԼՈՎ, որ մեր ընթերցողնե-
րուն հաճոյական է միշտ այլ և այլ դըպ-
րոցներու վրայ տեղեկութիւն առնելը,
որովհետեւ հաստատ գիտենք թէ հի-
մայ մեր ազգին մէջն ալ լաւ տարա-
ծուած է դաստիարակութեան սէրը՝
թէ ծնողաց՝ թէ տղոց և թէ դաստիա-
րակներու կողմանէ, անոր համար աս
անգամուն ալ Վաղղիոյ երեւելի դըպ-
րոցներուն մէկուն վրայ ուզեցինք
համառօտ տեղեկութիւն մը տալ :

Փարիզու կաած Ս. ԴԺԻՐԱՐԻՒՄ աւա-
նին կամ արուարձանին մէջ քսանը-
հինգ տարիէն աւելի է որ տէր Փուա-
լու անունով երեւելի ու պատուա-
կան քահանայն դպրոց է բացեր,
որ լաւ անունով միշտ ծաղկելու ա-
ռաջ երթալու հետ է : Եւ դպրոցը
թէպէտ Վաղղիոյ համալսարանէն
ու ճեմարանէն կախում ունի, բայց

մէջի գրեթէ բոլոր վարպետները ու
վրակեցունները քահանայք են :

Իրենց տուած դաստիարակութե-
անաջին նպատակն է տղոց սորվեցը-
նել և սիրել աստուածաշատութիւնը,
և աստուածաշատական սկզբունքնե-
րով առաքինութեան սերմանքը տղոց
սիրտը տնկել . որովհետեւ աս կեր-
պով միայն երջանիկ կրնան ըլլալ թէ
տղաքը և թէ իրենց ընտանիքը :
Պէտք է որ ամէն տեսակ դաստիա-
րակութեան առաջին նպատակը աս
ըլլայ . ան ատեն կերենայ թէ իւրա-
քանչիւր ազգ ինչպէս կըսկսի ծաղ-
կիլ և առաջ երթալ հասարակաց խա-
ղաղութեամբ ու սիրով :

Պատուական քահանայն Թոմա-
լու աս իր գովելի գիտաւորութեանը
հասնելու համար կըպահանջէ որ տը-
ղայ մը որ իր դպրոցը պիտի մտնէ,
ուրիշ հարկաւոր վկայականներէն
զատ՝ ունենայ վկայական մըն ալ, ո-
րով իմացուի տղուն քաղցրաբարոյու-
թիւնը, բարեպաշտութիւնը, եր-
կիւղած վարքը, անմեղութիւնն ու
ընդունակութիւնը : Եւ որպէս զի
դպրոցին բարեկարգութիւնը չաւ-
րուի, չէ թէ միայն մոլի տղաք մէկէն
ծնողացը կըխաւրէ, հապա անոնք ալ
որ ուրիշներուն ֆուս կրնան հասցը-
նել՝ բան չհաւնելով, հլու կերպ չու-
նենալով, ծուլութեամբ, սըտասա-
ցութեամբ և սովորական կանոնա-
զանցութեամբ :

Եւ աստուածաշատական կրթութեան
հաստատուն հիմը դնելէն ետեւ, որ-
պէս զի տղաքը գիտուն քաղաքացիք
ըլլան ու իրենց հայրենեացը ռգտա-
կար, լեզուներէ ու գեղեցիկ ըսուած
դպրութիւններէն զատ՝ կըսորվին աշ-
խարհագրութիւն, պատմութիւն,
բնական պատմութիւն, ուսումնական
նութիւն, փիլիսոփայութիւն, բնա-
բանութիւն և այլն :

Հիմա աս դպրոցիս մէջ 300ի չափ
տղաք կան Փարիզու երեւելի ու բա-
րեպաշտ տուններէն, որ իրեք դաս
բաժնուած են :